
Abdülbâki Golpinarli

MELAMET I MELAMIJE

NAJPOUZDANIJE PODATKE O MELAMILIKU nalazimo u *Risaleti melametiyye* Ebu Abdurrahmana Muhammeda ibn Huseina Selimija. Dugujemo zahvalnost i R. Hartmanu koji je raspravljao o ovom traktatu. Ebu Abdurrahman u ovom traktatu posjednike nauka i duhovnih stupnjeva dijeli u tri grupe:

1. Učenjaci fikha (fukaha) i upućenici u vjeru, koji iz spoljašnjosti Kur'ana i hadisa izvode vjerske propise (ahkam) te rješavaju, odnosno, dokazuju nedoumice oko vjerskih pitanja;
2. "Ljudi spoznaje" (ehl-i ma'rifet), koji se odlikuju božanskim znanjem i nisu vezani za stvari ovoga svijeta, njihova srca su mjesta Božije manifestacije i oni se odlikuju vanrednim odlikama (kerametima). Oni nisu izričito suprotstavljeni Šerijatu, a svojom unutararjošću uronjeni su u skrivene svjetove.
3. Sloj melametija, koji su toliko sjedinjeni s Istinitim da se više ne mogu razdvojiti. Nakon tog spajanja Bog posve zaogrće njihovu suštinu i oni su na ovom svijetu prisutni tek svojom vanjštinom, te se tako očituje samo njihovo izvanjsko stanje oličeno u suzdržavanju od ovog svijeta i pokornosti Šerijatu. Na taj način oni su sklonjeni u stanje *džam'ul-džam'.*

Nakon ove klasifikacije, pruža kratko tumačenje duhovnih stanja prvaka melameta. Iz tog pojašnjenja shvatamo da melametija otvoreno ne iznosi svoje

melamete i krije svoje sufijsko stanje, te se javno ponaša racionalno i posve u skladu s vjerezakonom. Hamdun kaže: “Melametijski put jeste kloniti se svake pompe među ljudima i nastojanja da se među ljudima istaknu svoja svojstva.” Tako saznajemo jednu važnu odliku melametija. Melametija mora biti oslobođen svake vrste vezanosti i nužno se srcem vezati za Boga, te čak ni u ibadetu ne smije osjećati užitak, jer i taj užitak bi predstavljao svojevrstu vezanost. Tevhid znači osloboditi se vezanosti i užitak tražiti samo na putu vahdeta. Melametije ne nose nikakvu prepoznatljivu odjeću. Također, njihovi šejhovi nisu poznati po vazovima i zikru i u potpunosti se klone javnih manifestacija. Ebu Hafs je nosio običnu odjeću i turban koji se nije razlikovao od turbana ostalih ljudi.

Svojstva koja melametije naročito mrze su dvoličnost i uobraženost. Kako bi otklonili kod sebe ta dva svojstva, jedan od osnovnih principa bio je kloniti se svake vrste razlikovanja od ljudi. Autor spomenutog traktata piše da je Hamdun rekao svom prijatelju po imenu Abdullah Hedždžam (hedždžam znači grnčar): “Bolje ti je da te zovu Abdullah Hedždžam, nego da te ljudi zovu Abdullah Arif ili Abdullah Zahid (znalac i asketa).” Mogli bismo kazati da je melamet reakcija na sklonost fakiha i licemjernih pobožnjaka ka razlikovanju od ljudi i samoveličanju.

Ebu Abdurrahman u svom traktatu govori o četrdeset i pet principa melameta. Ukratko, ti principi svode se na to da melametije javno prakticiranje ibadeta smatraju širkom, a hvalisavost svojim duhovnim stanjima otpadništvom od vjere. Melametije ne prihvataju nikakvo javno ispoljavanje kerameta i spoznaja.

Zikr jezika za njih nije željeni rezultat. Ako se srce preda zikru, počinje i zikr jezika, no ono što se želi postići jeste zikr srca, duha unutarjnosti. Dakle, melametije nisu ograničene na zikr. Izuzev kad se radi o djelima koja je neizbježno javno prakticirati (poput namaza u džematu), melametije skrivaju svoju vezanost za Šerijat, a pritom neprestano nastoje činiti dobro ljudima. Ako zbog svojih dobrih djela osjete užitak, trude se suprotstaviti se tom osjećaju užitka. Shodno stavu melametija, robovanje Bogu ima dva osnovna principa: potrebitost za Istinitim i slijeđenje Poslanika.

Melametija je stalno zabavljen borbom s vlastitim jastvom (nefs). Nije uredu gledati na djela svoje braće, osim ukoliko im se želi pomoći. Pokudno je čak i moliti dovom, izuzev za potrebite. Melametija je manifestacija ljubavi prema bližnjemu i sav je utopljen u bližnjega. Svoju braću pomaže u svakoj teškoći. Hamdun je kazao: “Vjernik mora svojim prijateljima biti svjetiljka u

mraku, a štap (oslonac) danju.” Melametija je uvijek iskreni prijatelj svojoj braći, a sam nikad ne traži pomoć od drugih i nikad pred drugim ne pruža ruku u potrebi, jer tražiti od roba da udovolji potrebi znači obraćati se nemoćnome. Možda je onaj od koga se pomoć traži sam u još većoj potrebi.

Kazivanja velikana melameta u *Risale-i Kuşeyriyye*, *Keşful-mehdžubu* i *Nefabatu* potvrđuju Selimijeve stavove. Hamdun, naprimjer, kaže: “Ne smatram svoj nefis ništa boljim od faraonovog, ali smatram svoje srce vrljim od njegovog.” Izvjesno je da melamije, poput ostalih duhovnih ličnosti, nisu svoje grijehе smatrali ništavnim, već su se, upravo obratno, mnogo bavili sobom. Ebu Tarab Nehšabi riječima: “Nema boljeg ibadeta od popravljanja misli srca” stavlja do znanja da su melametije više pažnje obraćali na čišćenje svog nefsa negoli na ibadete. Ebul-Husein Barusi također riječima: “Gdje god vidiš izvanjski trud a da nije praćen prosvjetljenjem, znaj da se tu radi o skrivenom bidatu!”, potvrđuje naprijed spomenuti stav.

Ukratko, melametije – upravo kako reče Abdurrahman Selimi – su nastojali držati se iskrenosti u svojim duhovnim stanjima i propisa lijepog ophođenja (edeb) prema drugima. Tako su oni držali da se tesavvuf sastoji od lijepog morala, a istodobno su bili i gnosticici koji su pronicali u irfan.

Čini se da je melametija bilo već u drugom hidžretskom stoljeću i to, vjerovatno, još početkom tog vijeka, ali njihova imena nisu zabilježena, te se u tom pogledu ne može ništa izričito zaključiti. Međutim, vidimo da je melamet u trećem hidžretskom stoljeću široko rasprostranjen. Mjesta gdje su se, uglavnom, okupljali sljedbenici tog nauka bili su Horasan i područje Transoksanije. Transoksanijom su u to doba vladali Samanidi, koji su se nastojali suprotstaviti prodoru Turaka sa sjevera. Aleb Tekin, sluga i vojskovođa Ahmeda ibn Ismaila Samanija, a naposljetku valija Horasana, proglasio je samostalnost u Gazni (352. h.g.), a njegovi unuci osvojili su Horasan. U vrijeme Mahmuda Gaznevija svoje granice proširili su do Džejhuna i Havarizma, osvojivši posve ta područja. Godine 389. po Hidžri Karahanije su posve svrgli Samanide i zavladao Transoksanijom.

Od trećeg hidžretskog stoljeća melametije su izuzetno osnažili u Horasanu. Taj nauk, prema kome tesavvuf smiruje duh, u ovakvoj političkoj atmosferi pronašao je pogodan prostor za širenje. Od doba Ebu Hafsa melametije su bile veoma brojne u Nišaburu, Heratu i Kabulu. Znamo da su u to doba melametije imale značajnog utjecaja i među Turkmenima. Posjedujemo čak i informacije o

životu nekih njihovih šejhova poput Alija Abuje, Muhammeda Mašuka Tusija i Sulejmana Turkmanija.

Melamet je utjecao i na tarikatske redove koji su se javili krajem četvrtog, a razvijali se tokom petog i šestog hidžretskog stoljeća. Čak su i mnogi cijenjeni i učeni šejhovi koji su se držali vahdeta i sami postali melametiji ili su prihvatili neke njihove nazore. Tako je preko Behauddina Veleđa, duhovnog nasljednika Nedžmuddina Kubraa, melamet odgojio i Mevlanu Rumija. Mevlevije i melamije su od početka bili u tijesnim vezama. Koliko god da su drugi redovi nastojali oslabiti melamije, mevlevije su bile njihovi istomišljenici.

Nemoguće je kod Mevlane, a posebno kod Šemsa, ne uočiti utjecaje melameta. Stanje u kome je pisao svoj Divan nije ništa drugo nego manifestacija tog utjecaja.

Naposljetku, mnogi alimi i pjesnici poput Nešatija Ahmed-dede, Dževrija, Nahifija i Fasiha, pa čak i u kasnijem vremenu ličnosti poput Pečevi Ahmed-dede i Ebu Bekr-dede bili su duhovna braća čistog melamijskog bajramijskog uvjerenja. Melamije nurijske (kasnije melamije) privukli su sebi mnoge mevlevije.

I Bagdad je bio jedan od važnih centara melameta. Ahmed Hadrevija, Džunejd, Abdullah Murtaš, Ahmed ibn Jahja al-Džela i njegovi učenici pretvorili su Bagdad u jedan od centara za širenje melameta ka zapadu. Melamet je odatle lahko ostvarivao utjecaj u Halepu i Siriji, koja je u to doba bila važno poprište duhovnih događanja. Kadibul-ban Muveseli, Sulejman Turkani, šejh Arslan Damaški, čak i Ebul-Hasan Ali Hariri, utemeljitelj haririjskog reda, koga autor *Tebyana* predstavlja kao ogranak rufaija, sve su to šejhovi koji su u sedmom stoljeću živjeli u Halepu i Siriji i snažili se učenjem melameta. Pozabavimo li se njihovim duhovnim biografijama, uvidjet ćemo da su svi oni nemarni prema vanjštini, dok podržavaju ples i muziku, ne polažu previše na namaz i post. Prije smo već ukazali na duhovnu biografiju šejha Sulejmana Kadibul-bana, Alija Kurdija i šejha Rejhana koji je dosta sličan ovim šejhovima. Ovu tendenciju možemo općenito smatrati melamijsko-kalenderijskom, odnosno, preciznije kazano, batinijskom. Ranije smo vidjeli da je Lal Šahbar Kalender (umro početkom 8. stoljeća), poznat kao melamija, insistirao na sprezi kalenderija i melametija, te da je zato kritizirao kalenderije svog vremena. Prenijeli smo i stavove šejhul-islama Abdullaha Herevija o melametijama njegovog doba.

Ukratko, melamet je bio važan i temeljni faktor u pojavi i širenju nekih turskih tarikata, bilo batinijskih bilo vjernih Šerijatu, a pretpostavljamo čak i

da je to razlog zašto do danas ljudi u Anadoliji, naročito kizilbaše i bekašije, smatraju da je svaki vali Turaka porijeklom iz Horasana i sebe smatraju vezanim za Horasan.

Mjesto melameta, koji je svoje osnovne pozicije izgubio pod uplivom batinijskih grupa, u drugoj polovini devetog stoljeća preuzimaju melamije bajramije, odnosno melamije drugog perioda. Ovaj novi tarikat, koji je rođen iz turskog duha, javlja se kao baštinik koji je u potpunosti prenosio nauk i irfan nekadašnjih melametija.

Zahvaljujući slavi i utjecaju melametija i kao rezultat utjecaja Hadži Bajrama, melamije bajramije također, kao što ćemo kasnije izložiti, uspjele su proširiti se svuda u Anadoliji i područjima Ruma. Na stranicama koje slijede vidjet ćemo da su melamije bajramije u potpunosti slijedili melametije prvog perioda. Kasnije melamije također će biti sljedbenici melamija bajramija. Uprkos svemu tome, Ignaz Goldeziher u "Vorlesungen under der Islam", nakon što melamije označi kao "tendenciju koja se kloni licemjerja i javnih manifestacija i važnost pridaje vedždu i utopljenosti u božansko", pozivajući se na R. Hartmana, njih smatra pravcem odvojenim od kasnijih melamija i nevezanim za melamije bajramije. Međutim, jedina razlika između kasnijih melamija i melamija bajramija jeste u tome što su prvi, dajući suluku određeni teorijski oblik, do izvjesne mjere umakli oslanjanju na prosvjetljenje. Shodno takvom opisu, među melamijskim halifama kasnijeg perioda nije malo onih koji su zaobilazili princip inspiracije i u potpunosti su bili "melamije-hamzevije". Ponavljamo da se melamije bajramije skoro uopće ne razlikuju od melametija. U biti, otud što je melamet prije svojevrсно duhovno pijanstvo negoli tarikat, ne treba smetnuti s uma da se melametije, melamije bajramije i kasnije melamije odlikuju istim duhovnim pijanstvom.

S perzijskog preveo: Muamer Kodrić